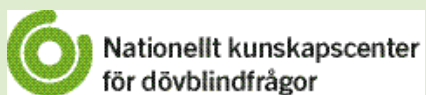

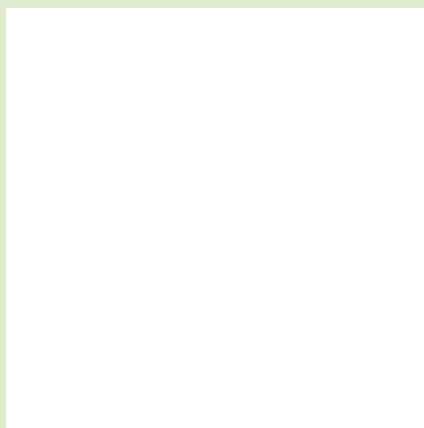

Med kroppen som redskap

SAMSPEL, KOMMUNIKATION OCH UMGÄNGE
MED BARN SOM HAR DÖVBLINDHET

Nationellt kunskapscenter
för dövblindfrågor
Kungsgatan 2C
223 50 Lund

© 2019 Nationellt kunskapscenter för dövblindfrågor

TEXT Anne Jalakas och Monika Estenberger

ILLUSTRATIONER OCH LAYOUT

Helena Lunding Hultqvist

TRYCK Bohlins Grafiska

ISBN 978-91-980027-6-8

Innehåll

Dövblindhet/kombinerad syn- och hörselnedsättning	6
--	---

1 Kommunikation	7
------------------------------	---

1.1 Kroppsliga uttryck	10
------------------------------	----

1.2. Lyssnar- och talarhänder	17
-------------------------------------	----

2 Skapa och behålla kontakt	20
--	----

2.1 Etablera kontakt.....	22
---------------------------	----

2.2 Behålla kontakten	25
-----------------------------	----

3 Vara tillsammans – vara inkluderad	26
--	----

4 Orientering och förflyttning – att förstå och hitta i omgivningen	30
--	----

4.1 Förflyttning	30
------------------------	----

4.2 Orienteringspunkter – att hitta rätt i omgivningen	38
---	----

5 Aktiviteter i vardagen	41
---------------------------------------	----

6 Lek	46
--------------------	----

Egna anteckningar	50
--------------------------------	----

Inledning

HUR KOMMUNICERAR OCH UMGÅS man med ett barn som varken ser eller hör – eller kanske ser och hör lite men ingen vet säkert hur det ligger till? Vad krävs för att barnet ska kunna utforska världen?

När det är svårt att både se och höra blir livet besvärligt. När den kombinerade syn- och hörselnedsättningen är allvarlig talar man om dövblindhet. Det finns många varianter av dövblindhet men alla leder till stora problem på många av livets viktigaste arenor. Kommunikation, möjligheten att förflytta sig tryggt och säkert, lek och umgänge är några exempel.

Den här boken försöker göra det komplicerade lättillgängligt och begripligt genom att främst använda bilder. De visar hur man som partner, det vill säga förälder, syskon, lärare, assistent eller annan stödperson, kan göra för att skapa ömsesidighet, få till ett samtal, leka och skapa en trygg miljö för barnet. Textavsnitten fördjupar och förklarar.

Ursprunget till boken är ett material som utvecklats för lärare till barn med funktionsnedsättning i Malawi. Det har vidareutvecklats och anpassats för barn med dövblindhet av Chisombezi Deafblind Center i Malawi och den norska stiftelsen Signo. Syster Emma Kulombe i Malawi och Håkon Lie och Kenneth Verngård i Norge är några av dem utan vars insatser boken inte blivit till. Även Inger Rødbroes och Evabritt Andreassons bok ”Kommunikation och medfödd dövblindhet” har haft stor betydelse.

Tack alla som så generöst gett oss tillstånd att anpassa boken till svenska förhållanden! Översättningen och bearbetningen är gjord av Monika Estenberger och Anne Jalakas och illustrationerna av Helena Lunding Hultqvist.

Uppdelningen är lite annorlunda än i originalet för att materialet ska kunna användas i både tryckt och digital form, inte minst på surfplattor och i mobiler.

Vi vill också understryka att de principer och strategier som visas i boken är lika användbara för vuxna med dövblindhet. För alla med dövblindhet är kroppen och känslan centrala för att få tillgång till världen och bli delaktig i den.

Lena Göransson, verksamhetschef

Nationellt kunskapscenter för
dövblindfrågor, www.nkcdb.se

Dövblindhet/ kombinerad syn- och hörselnedsättning

DÖVBLINDHET LEDER TILL specifika och sällsynta funktionshinder som ofta är svåra att få grepp om. Trots att gruppen är liten är variationen mellan individerna mycket stor.

En del har användbara syn- och/eller hörselrester. Vissa har ytterligare fysiska och medicinska problem och/eller kognitiva utmaningar. För en del är dövblindheten medfödd eller har utvecklats före språkutvecklingen. Det kallas medfödd dövblindhet. För andra visar sig dövblindheten när språket har utvecklats. Då talar man om förvärvad dövblindhet. Synnedsättningen kan se olika ut. Ibland måste man vara nära men ibland ser barnet bättre på avstånd.

Dövblindhet yttrar sig på olika sätt, beroende på situation och omgivning. Vid goda förhållanden, som bra ljus och tyst omgivning, kan en del både se och höra relativt bra. När det blir mörkt och bullrigt går det varken att se eller höra. En del syndrom som leder till dövblindhet är dessutom progressiva. Det innebär att hörseln och/eller synen försämras över tid vilket gör att det som nyss fungerade inte längre gör det och nya strategier måste läras in.

Boken utgår från den nordiska definitionen som säger att dövblindhet är en kombination av syn- och hörselnedsättning där graden av nedsättning är så allvarlig att syn och hörsel har svårt att kompensera för varandra.

1

Kommunikation

BARN MED DÖVBLINDHET utvecklar kommunikation utifrån samma principer som seende och hörande barn. Men de behöver ofta göra det på ett kroppsligt sätt. Det förutsätter att personer som samspelar med dem både vet hur detta kan ske och behärskar olika sätt att kommunicera på. Det krävs också kunskap om hur kommunikation generellt utvecklas.

Kommunikation utvecklas alltid gemensamt och tillsammans med kompetenta partners, det begrepp som används genomgående i materialet och som syftar på dem som finns runt barnet och samspelar med det.

Kommunikation betyder att göra något tillsammans och dela det. I denna gemensamma process delar partnern och barnet känslor, uttryck, idéer och minnen med varandra. Kommunikation sker mellan två eller flera personer och kan inte utvecklas på egen hand. Alla som deltar, familjen, pedagoger och andra stödpersoner, behöver vara aktiva i processen och tillsammans skapa och utveckla kommunikationen.

För att kommunicera med en annan människa måste man vara i kontakt med hen. Det betyder att båda är uppmärksamma på varandra och medvetna om både *vad* den andre tänker på och vill förmedla och *hur* hen försöker göra det. I kommunikationsprocessen behöver parterna hela tiden ge feedback till varandra på ett sätt som gör att båda känner sig sedda och förstådda. Kommunikation förutsätter att parterna kan upprätthålla kontakt och ha uppmärksamhet på varandra över tid.

Eftersom kommunikation skapas tillsammans och utvecklas av båda parter är den oförutsägbar. När man tar kontakt med ett barn med dövblindhet är det svårt att veta hur situationen kommer att utvecklas. Det går inte att vara säker på hur hen reagerar på ens initiativ och det är svårt att förutsäga vad barnet kommer att "säga" eller göra härnäst. Det innebär att du som partner måste vara lyhörd, ha ett öppet sinne, vara observant och även beredd att beskriva för andra hur barnet reagerar och kan bidra till kommunikationsprocessen.

Precis som andra barn lär sig ett barn med dövblindhet att kommunicera när det är tillsammans med andra som kan möta det på dess egna villkor. Med det menas att partnern måste ha förmågan att kommunicera på ett sätt som barnet förstår. Det förutsätter också att partnern svarar, oavsett hur barnet försöker uttrycka sina behov eller tankar. Barnet kommunicerar hela tiden – det är partnerns ansvar att se, bekräfta och försöka tolka/förstå budskapet.

Parter kan kommunicera utan att använda ett konventionellt språk, men det minst sårbara är att utveckla antingen teckenspråk eller tal. Därför ska målet alltid vara att utveckla tal- eller teckenspråk (som kan vara både visuellt och taktilt) eller komponenter från båda. Det viktigaste är att använda den form av kommunikation som är begriplig för barnet. Tänk på att ett långsammare tempo och pauser är nödvändigt för att barnet ska kunna vara aktivt i processen.

Alla som finns runt barnet måste kommunicera med barnet på dess egna villkor. Det innebär att de svarar och använder uttryck som barnet redan visar och samtidigt försöker lägga till eller ”lära” barnet ett konventionellt språk.

Målet är att barnet ska utveckla sin förmåga att kommunicera genom att vara tillsammans med dem som finns runt det. Det är nödvändigt för att barnet ska utvecklas kognitivt, emotionellt och socialt. Alla blir inte fullt teckenspråkiga men det går inte på förhand att säga vilka. Det viktigaste är att få en möjlighet att kommunicera med andra. Hur detta sker har mindre betydelse än att barnet får en möjlighet att förstå och bli förstått.

Kommunikation utvecklas när man känner sig trygg och motiverad tillsammans med andra. Goda situationer för lärandet innebär att både barnet och dess partner är känslomässigt engagerade i vad de gör och i varandra.

Exempel på aktiviteter där barn kan lära sig att kommunicera:

- Dagliga rutiner som måltider, toabesök, på- och avklädning och så vidare.
- Lek med vuxna, partners och syskon.

- Utforskande av omvärlden genom att göra den känd för barnet. Det sker genom att man besöker olika platser tillsammans. Det kan vara parken, sjön eller affären där man också handlar tillsammans.
- Att delta i aktiviteterna i förskola och skola.
- Att få vara med i olika praktiska göromål som vuxna gör, som att tvätta bilen eller laga mat.

Alla dessa områden finns beskrivna i materialet och den genomgående nyckelfrågan är kommunikation. När barnet och partnern agerar tillsammans i de dagliga aktiviteterna ska partnern följa och utveckla det som fångar barnets intresse och samtidigt försöka intressera barnet för nya saker. Det är partnern som introducerar tecken för de föremål och aktiviteter som barnet visar intresse för. Kanske barnet själv försöker uttrycka vad hen upptäcker genom kroppsliga rörelser eller emotionella uttryck? Tänk på att kommunikationen måste referera till något som utgår från barnets erfarenhet av världen.

För en person med dövblindhet uppfattas och existerar världen bara fram till fingertopparna, lite längre bort med hjälp av lukten eller om det finns funktionella syn- och/eller hörselrester. Det innebär att huvuddelen av uppmärksamheten kommer att vara på kroppen och den omedelbara omgivningen.

För att få till ett bra samspel, måste personen med dövblindhet befinna sig i en bekväm position som tillåter maximal möjlighet till uttryck och kontakt.

Partnern måste ha förståelse för hur det är att ha dövblindhet och hur personer med dövblindhet får erfarenheter av och förståelse för sin omvärld. Annars går det inte att förstå de gester och uttryck som ett barn med dövblindhet skapar. Dessa hänvisar alltid till hur barnet utforskar och skapar mening i världen.

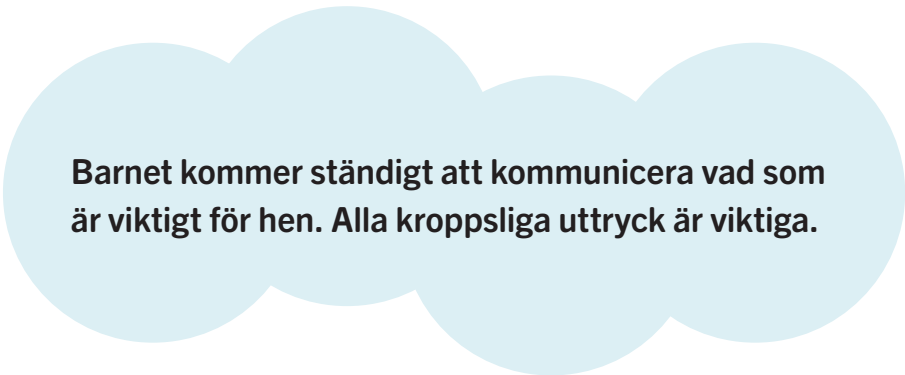
För barn med dövblindhet är omvärlden begränsad och ofta upplever de bara det vi presenterar för dem. Utmaningen för partnern är att vara en förebild som hjälper barnet att utforska världen.

1.1 KROPPSLIGA UTTRYCK

Barn med dövblindhet skapar unika kroppsliga uttryck för sina känslor, behov och tankar. Det gör också seende och hörande barn men för de flesta med dövblindhet kommer dessa kroppsliga uttryck och gester alltid att spela en stor roll för kommunikationen.

Uttrycken skapas utifrån varje barns erfarenheter och kan därför se väldigt olika ut. Personer runt barnet måste samarbeta för att förstå vad som är viktigt för barnet och vad det uttrycker i varje situation. Det gäller att kunna föreställa sig hur barnet upplever en händelse, och uppmärksamma varje detalj som barnet har visat särskilt intresse inför. Det är det som är det betydelsefulla och som barnet vill dela med sig av.

Hur rör sig barnet och vad riktar de sin uppmärksamhet mot? Pekgester kan vara riktade och partnern måste bekräfta att hen har förstått genom att röra vid barnet och peka i samma riktning. Om barnet, genom att flytta sin kropp mot ett föremål, visar sitt intresse för detta, kan partnern rikta sin kropp åt samma håll för att bekräfta att uppmärksamheten är gemensam för båda.

Barnet kommer ständigt att kommunicera vad som är viktigt för hen. Alla kroppsliga uttryck är viktiga.

1.1.A TILL 1.1.F Barnet kommunicerar alltid med hela kroppen. Rörelser, ansiktsuttryck, ljud, pekningar och tecken – allt är kommunikation! Var uppmärksam på hur barnet rör sig och vart det riktar sin uppmärksamhet. Barnet kan peka på många sätt – med kroppen, ansiktet eller blicken. Bekräfta genom att försöka dela detta. Det kan göras genom att härma, alltså göra likadant som barnet, på ett sätt som hen uppfattar med sin kropp.

1.1B Grundläggande känslor uttrycks på liknande sätt hos alla människor. Barnet överst till vänster uttrycker glädje, det till höger ledsenhet. Barnet i mitten visar frustration, barnet nere till vänster känner sig tryggt och säkert, det till höger har ont eller är missnöjt.

1.1.C Bilderna visar barn som använder ljud. Överst till vänster ett barn som sjunger, till höger ett barn som skriker av frustration, Nere till vänster ett barn som ropar på någon eller bara gör ett ljud. Till höger ett barn som uttrycker glädje.

1.1.D Barnet till vänster nickar, barnet till höger skakar på huvudet.
På undre bilden sparkar barnet till vänster och barnet till höger dansar.

1.1.E Pappan bekräftar att han ser att barnet pekar på något genom att lägga sin hand över hennes. Det gör han för att visa att han är uppmärksam på samma sak som hon, att de har gemensam uppmärksamhet på något som de kan prata om.

1.1.F Barnet har upptäckt en leksak på golvet och rör sig mot den. Pappan lägger sin hand på barnets axel och följer efter med sin kropp för att bekräfta att båda har fokus på samma sak.

1.1.G Händerna är bland de viktigaste redskapen för kommunikation. Alla barn använder sina händer för att utforska, lära och kommunicera. För barn med dövblindhet är detta ännu viktigare eftersom händerna ofta är deras ögon, deras främsta redskap för att tillägna sig information. Händerna är också avgörande för kommunikation med andra.

För många barn är taktila tecken och gester nödvändiga för att kunna ta del av information och kunna kommunicera. Detta beskrivs närmare i avsnittet om talar- och lyssnarhänder.

Syn och hörsel är de viktigaste sinnen för att utveckla språk. När dessa är nedsatta är det svårare att uppfatta vad som händer. Barn med dövblindhet använder både händer och kropp för att utforska och har därför svårt att samtidigt uttrycka sig. Det innebär att barnet behöver utforska först och att föräldrarna/pedagogen först därefter kan lägga till tecknet.

Det är bra om partnern har god teckenspråksförmåga och kan presentera taktila tecken flytande. Det är alltid kritiskt att introducera tecken utan att bryta flödet i en pågående kommunikation. De tecken som presenteras måste vara intressanta för barnet och ha ett samband med både dess erfarenheter av världen och det som för stunden har dess uppmärksamhet.

Det är svårt att säga när man ska introducera tecken. Bäst är att göra det när det är möjligt att lägga till det/dem utan att bryta samspelet och när det stämmer överens med vad barnet tänker på.

När barnet visar en gest bekräftar du som partner den genom att imitera och/eller beröra på ett lite överdrivet sätt. Du ger ditt förslag på tolkning och inväntar barnets reaktion. Du bekräftar gesten för att tala om för barnet att du sett vad hen gjort och försöker förstå hen. Om barnet inte är belåtet med ditt förslag har du tolkat fel och måste försöka igen. Om barnet ler och ser ut att vara nöjt kan du tro att du hade rätt och att ni nått fram till en gemensam mening och förståelse.

Den här lilla dialogen eller förhandlingen sker när parterna vill försäkra sig om att de förstår varandra eller när de inte är riktigt säkra på att de gör det. Förhandling är en del av all kommunikation för barn med dövblindhet. Du prövar dina förslag till tolkningar och väntar på feedback från barnet tills ni når en överenskommelse och en gemensam mening.

Ni förhandlar om betydelsen av en gest eller tecken och ni förhandlar för att ta reda på om barnet ställer en fråga eller bara gör en kommentar. Ni förhandlar också för att klura ut om barnet kommunicerar om vad som händer "här och nu", om något som hänt tidigare, eller om något som ska hända i framtiden.

1.2. LYSSNAR- OCH TALARHÄNDER

Lyssnar- och talarhänder är en metod som används för att kommunicera med personer med dövblindhet. Det är ett sätt att etablera en ram för samtalet så att det blir tydligt vem som "pratar" och vem som "lyssnar".

Det första du måste göra är att etablera fysisk kontakt med personen med dövblindhet. Detta beskrivs mer i kapitel två "Etablering och upprätthållande av kontakt".

Vanligtvis placeras lyssnarhänder försiktigt ovanpå talarhänder. I en konversation är det respektfullt att visa vem som kommunicerar och att hela tiden byta händernas position (händer under och händer över) och se till att personen som lyssnar alltid har sina händer över den andres.

För att visa riktning kan partnern försiktigt placera sin egen hand under barnets. Barnets hand ska vila på den vuxnes hand (inte hållas fast). På så sätt lyssnar barnet på den vuxne och är den som leder samtalet.

I ett samtal måste man byta handposition hela tiden och se till att den som lyssnar alltid har sin hand över den som talar.

1.2.A Genom att mjukt placera din hand ovanpå barnets visar du att du lyssnar och ser vad barnet ser.

1.2.B Placera din hand under barnets för att visa att du pratar eller vill rikta barnets uppmärksamhet mot något.

Principen med lyssnarhänder och talarhänder används även för att utforska saker tillsammans. När barnet visar intresse för ett föremål kan partnern placera sin hand över barnets. Då förstår barnet att den vuxne dels ser samma sak som hen, dels är intresserad av samma sak. Den vuxne kan också utforska föremålets detaljer och bjuda in barnet att röra vid och undersöka samma detaljer. Barnet bör inte tvingas genom att den vuxne tar tag i barnets hand.

Under processen med att utforska ett föremål och kommunicera om detta är det den vuxnes ansvar att växla mellan händernas position (talar- och lyssnarhand) för att turtagning ska bli möjlig. Det kommer att hjälpa personen med dövblindhet att förstå att kommunikation pågår och skapa gemensam förståelse.

1.2.C och **1.2.D** Visa barnet att också du känner delarna av ett föremål när ni utforskar det tillsammans. Rör vid olika delar av föremålet och låt även barnet röra vid det – förutsatt att det vill. Det här kan ta lång tid eftersom barnet kan känna sig främmande inför det som är nytt och obekant. Du bör inte tvinga barnet att röra vid föremålet men om du rör det kommer barnet att förstå att det är tryggt och ofarligt och kanske också vilja känna på det.

2

Skapa och behålla kontakt

Att ha kontakt betyder att båda parter är uppmärksamma på varandra, medvetna om vad den andra personen gör och vill dela både uppmärksamheten och det man gör/tänker på med den andra. Det handlar om både fysisk och mental närvaro.

Precis som alla andra uppskattar och behöver personer med dövblindhet vara tillsammans med andra människor. En person med dövblindhet är ensam i världen om hen inte har fysisk kontakt med andra personer, även om de är fysiskt nära varandra.

Kroppslig kontakt behövs för att etablera kontakt. Det möjliggör också kommunikation. När du etablerar kontakt med barn med dövblindhet vill de gärna veta vem du är och vill därför kanske undersöka ditt ansikte, dina händer och kropp med sina händer. Den här inledningen kan ta lite tid. Det är partners ansvar att upprätthålla kontakten genom att använda sig av barnets initiativ som en start för samspelet.

”Knacka på innan du går in” kan vara en regel för att skapa kontakt. Det kan ske genom en försiktig beröring på den kroppsdel som barnet uppfattar som minst påträngande. Att bli berörd på axeln eller armen är för många det mest behagliga sättet att bli kontaktad på. Men du måste observera barnet och identifiera vilket sätt just hen föredrar.

Huvudet är ofta känsligt för beröring och det kan upplevas som obehagligt att någon rör det. Inled inte heller med att röra barnets händer, det kan kännas påtvingat. ”Knacka på” förbereder personen med dövblindhet mentalt på att få sällskap. Om du mjukt berör barnet och väntar ett tag, svarar det oftast genom att röra vid dig.

Om det är svårt att få kontakt kanske barnet kan bli medvetet om och intresserad av dig om du imiterar vad hen gör. Det kan vara barnets rörelser, ljud eller andning. Den uppmärksamhet som detta innebär är en ingång till kontakt och interaktion. Samma strategi kan användas om

kontakten bryts och du vill återuppta den igen. Barnet måste få veta när du lämnar platsen eller när besökare kommer.

"Att ha en bra relation med barnet är en förutsättning för att kunna samspela och kommunicera."

Genom att behålla kontakten mellan din kropp och barnets upprätthålls och bekräftas samspelen mellan er. Det kommer att ha samma funktion för barnet med dövblindhet som ögonkontakt har för ett seende barn. På detta sätt vet barnet att du är där och kan kommunicera med dig när hen vill. Som partner måste du hitta en bekväm position som gör att barnet uppfattar att du är där och redo för samspel. Att sitta är en position som gör det möjligt att bibehålla en bra fysisk kontakt med knän, fötter, axlar eller händer.

Fysisk kontakt talar om för barnet att du är där tillsammans med hen och hen känner samhörighet tack vare din närvaro. På detta sätt är du inom räckhåll och tillgänglig vilket ger barnet en känsla av tillit och säkerhet.

När kontakten bryts måste personen med dövblindhet få veta det. Det gäller både om det kommer någon besökare och om du lämnar platsen. Om barnet inte kan några tecken måste du gradvis och sakta släppa hans hand. Efter ett tag kommer barnet att förstå att du går men snart kommer tillbaka.

2.1 ETABLERA KONTAKT

2.1.A Ta kontakt genom att försiktig vidröra barnets axel eller skuldra...

2.1.B ...eller arm.

2.1.C barnets fot, underben...

2.1.D ...eller sätt dig så nära barnet att era kroppar har kontakt med varandra

2.1.E Låt barnet veta vem du är. Barnet kan känna med sina händer när du tecknar ditt persontecknen (ett slags egen-namn på teckenspråk) eller namn. Ett personligt kännetecken som en speciell ring eller brosch kan också fungera som kännetecken.

2.1.F Låt barnet veta vem du är genom att låta det röra ditt hår, ditt ansikte eller din hand.

Placera mjukt dina händer på barnets händer för att bekräfta att du kan se samma sak som hen. Du kan introducera dig själv genom att teckna ditt namn eller persontecknen eller låta barnet känna på dig. Glöm inte att händerna blir barnets ögon.

2.2 BEHÅLLA KONTAKTEN

Hur vill barnet bli kontaktat? Bilderna nedan visar alla samma grundläggande principer. De som tar kontakt, vare sig det är föräldrar, assistenter eller andra, måste vara medvetna om vad barnet föredrar. Fysisk kontakt över tid låter barnet förstå att någon är tillsammans med honom, finns inom räckhåll och är tillgänglig. Det ger barnet en möjlighet att få tillgång till information, kommunicera på sina egna villkor och ger en känsla av tillit och trygghet.

Kontakten ska alltid vara försiktig och respektfull.

2.2.A Var tillsammans med ditt barn i så många situationer och så länge som möjligt. Håll barnet nära dig hela tiden, även när du umgås med andra. Om det vill kan barnet sitta i ditt knä.

2.2.B Här håller pappan kontakt genom sin fot.

3

Vara tillsammans – vara inkluderad

PERSONER MED DÖVBLINDHET har rätt att precis som andra bli inkluderade i alla sammanhang, familjen, skolan och samhället. Inkludering måste ske individuellt för varje individ. Det gäller att se till att personen med dövblindhet kan kommunicera, interagera, förstå och bli förstådd, bli respekterad och erkänd som en människa med samma värde som alla andra. Här måste omvärlden kunna kommunicera, vare sig det handlar om professionella, familjemedlemmar eller vänner.

Detta kapitel bygger vidare på kapitel två och ger exempel på hur man kan se till att barnet inkluderas i alla sammanhang.

Jämställdhet är en fråga som inte får glömmas bort. Diskutera varför det är viktigt för barnet att ha nära kontakt med både mamman och pappan. Hur upplever familjen att ha ett barn med dövblindhet? Vad tycker pappan är den mest positiva aspekten i familjesituationen? Vad tänker mamman? Hur kan familjen samarbeta för att orka med utmaningarna? Vilka attityder har omgivningen? Är barnet inkluderat i skolan? Leker det med andra barn i området?

För att få inspiration till att vara tillsammans med barnet i alla aktiviteter i det dagliga livet, se kapitel 5 Aktiviteter i dagliga livet. Inspiration till lekar finns i kapitel 6.

Fysisk kontakt mellan könen – och mellan olika åldrar – är ofta reglerat kulturellt och religiöst, med och utan skrivna regler. Men kulturella och/eller religiösa föreställningar får inte bli ett hinder för den fysiska kontakt som personer med dövblindhet är helt beroende av för att kunna kommunicera, navigera i omgivningen och få tillgång till information.

Den fysiska kontakten måste ske utifrån vad personen med dövblindhet behöver med respekt för varje människas integritet. Alla barn, oavsett kön, har behov av och rätt att kommunicera med sina föräldrar.

3.A Det viktigaste för ett barn med dövblindhet är att aldrig bli lämnad ensamt.

Som partner gäller det att hitta en bekväm och funktionell kroppsställning som låter barnet veta att du är där och redo att samspela. Din position måste göra det möjligt att upprätthålla lätt fysisk kontakt med vilken del av kroppen som helst, till exempel knäna, fötterna, axlarna eller händerna. Du kan göra detta på ett mjukt sätt. Kontakten kommer att fylla samma syfte för ett barn med dövblindhet som ögonkontakt har för ett barn som kan se. Den talar om för barnet att du finns där, är inom räckhåll och tillgänglig. Utan fysisk kontakt är barnet ensamt även om det sitter alldeles intill dig.

Ett barn med dövblindhet lär sig att kommunicera i alla situationer där hen är tillsammans med någon som förstår dess individuella uttryck och är tillräckligt fysiskt nära. Båda ska kunna ta emot information från både händerna och resten av kroppen.

3.B Samspel och kommunikation handlar om att vara tillsammans och dela något med en annan människa. Här utforskar barnet den vuxnes ansikte.

Samspel kan ske mellan två eller...

3.C ...flera personer. Här sitter barnet mot pappans ena knä och kan ha fysisk kontakt med alla.

3.D Samspel och kommunikation inträffar aldrig om man är ensam. Det räcker inte att vara nära, det krävs fysisk kontakt.

3.E För att personen med dövblindhet ska förstå att du är där måste du vara fysiskt nära. Barn vill ofta sitta i en vuxens knä för att tanka trygghet. Det ger ny energi och mod att gå ut i världen igen och öppnar upp för kommunikation.

3.F Händerna är ett viktigt redskap för samspel och kommunikation. När en person inte får intryck från syn eller hörsel får ofta händerna ta den roll som ögon och öron har för andra.

Orientering och förflyttning – att förstå och hitta i omgivningen

4.1 FÖRFLYTTNING

Rörelse är viktigt för lärandet. Barnet utvecklar sin motoriska förmåga och förstår både sin egen kropp och sin fysiska omvärld via rörelser. För barn med dövblindhet kan det vara svårt att lära sig att ta sig runt i omgivningen. Ett skäl är att bristen på sinnesintryck minskar motivationen och inte väcker nyfikenheten, vilket hindrar den naturliga inlärningsprocessen. Detta kan leda till att barn med dövblindhet blir mer isolerade än barn som inte heller rör sig men har både syn och hörsel.

Barn som hör och ser använder sina distanssinnen (syn och hörsel) för att uppfatta världen. För att ett barn med dövblindhet ska lära sig om sin omvärld krävs fysisk kontakt med den. Rörelse är viktigt också för att kunna utveckla sociala relationer. Barn lär sig hur det sociala livet fungerar genom att leka och vara aktiva tillsammans med andra. Hos ett barn med dövblindhet som inte rör sig påverkas såväl den sociala förmågan som sättet att uppfatta och organisera omvärlden. Det hindrar utvecklingen av den basala begreppsbildningen.

Genom att öva sig i orientering och förflyttning får barn med dövblindhet många av de erfarenheter som hörande och seende barn får naturligt. Det är parternas ansvar att barnet lär sig omgivningarna och hur förflyttningar i dem ska gå till.

Orientering och förflyttning rymmer många utvecklingsområden. Det handlar inte bara om fysisk förflyttning utan också om barnets kognitiva och sensoriska utveckling. Utveckling av balans, fysisk kapacitet (muskler), funktionella rörelser, social interaktion, kommunikation och begrepp för den fysiska omgivningen är exempel på några av de positiva vinsterna av träning i orientering och förflyttning.

Att lära sig hitta i omgivningarna leder till att barnet får fysisk kontakt med många olika saker som känns på olika sätt och ger olika taktila erfarenheter. Det ökar mängden av sinnesintryck som barnet uppfattar, vilket lär barnet att använda de återstående sinnen på ett funktionellt och meningsfullt sätt. Dessutom ökar barnets möjlighet att göra egna val. Att kunna visa vad man vill genom rörelser ger en ökad kontroll över tillvaron. Träning i orientering och förflyttning ger även ett sammanhang för kommunikation och utveckling av kommunikativa förmågor.

Att navigera och röra sig i omgivningen innebär många tillfällen till kommunikation och ger möjligheter att introducera nya tecken och begrepp. Barn som fått träning i orientering och förflyttning har ibland visat ökad kommunikationsförmåga i de miljöer de tränat i.

Rörelser/förflyttningar måste vara funktionella. Speciella ruttor med meningsfulla mål som ingår i barnets dagliga rutiner ska stå i fokus för träningen. Repetera samma rutt och stanna vid samma orienteringspunkter varje gång. När man lär barnet med dövblindhet specifika ruttor bör naturliga orienteringspunkter användas för att hjälpa barnet att lära sig vägen. Det kan vara dörrar, träd, ledstänger, trappor, olika golvmaterial etc.

Rutten bör vara så oföränderlig som möjligt. Föremål ska exempelvis finnas på samma plats hela tiden och miljön bör organiseras så att varje funktion (tvätt, lek, mat, sömn och så vidare) har sin egen plats. Det gör det lättare att förstå att olika platser betyder olika saker. För att barnet ska känna igen olika platser kan de markeras med taktila symboler, till exempel bestick uppklistrade på dörren till köket.

Barn med dövblindhet lär sig att hitta i en välorganiserad och förutsägbar omgivning. När barnet orienterar sig i miljön ska det få utforska, röra, lukta på och leka med sakerna på det sätt som hen väljer. Efter att ha introducerat barnet för olika orienteringspunkter och kännetecken kan du förmedla vad de heter och varför de finns där.

I början av kapitlet finns bilder som visar hur man kan hjälpa barn med dövblindhet att sitta, krypa, stå och gå, något många föräldrar tycker är svårt. Boken handlar inte om sjukgymnastik/fysioterapi utan ger grundläggande förslag i relation till dövblindhet. Kontakta hälso- och sjukvården om det finns behov av andra insatser.

4.1.A Att sitta mellan någons ben är ofta den bästa startpositionen. Det är också den bästa positionen för att öppna upp för kommunikation.

För ett barn som inte kan sitta fungerar benen som stöd. Det ena stöttar barnets rygg, det andra, som ligger över barnets ben, gör att barnet inte faller framåt. Ibland måste barnet också stöttas med händerna. Kommuniera hela tiden om vad ni gör och ta gärna tillfället i akt att "prata" om olika kroppsdelar.

4.1.B Om barnet sitter i ett hörn är det mycket viktigt att partnern är med hen hela tiden för att erbjuda möjlighet till kommunikation. Låt inte barnet sitta ensamt! Se till att vara tillsammans hela tiden.

4.1.C Du bör vara i fysisk kontakt med barnet och hjälpa hen att lära sig viktiga rörelser genom att repetera dem tillsammans. Det är barnet som ska bestämma tempot i aktiviteten och du som ska följa. Tvinga inte barnet att göra något mot sin vilja, utan försök göra aktiviteten så spännande och rolig som möjligt samtidigt som den är trygg och säker.

Stötta ett barn som ska lära sig krypa genom att sätta barnet upprätt och böja ena benet på samma sätt som när en person ska resa sig från en sittande ställning. Låt barnets armar vara kvar på golvet och hjälp det att böja båda knäna så att det står på alla fyra. Partners uppgift är att stödja barnet i olika positioner utifrån dess individuella behov.

4.1.D E och F Hjälp barnet att stå på sina egna ben. I början kan det vara nödvändigt att stötta benen och kroppen.

Observera barnets känslomässiga uttryck (se kapitel 1) när det lärt sig stå. Om barnet visar tecken på att inte tycka om det ska du stoppa och börja om vid ett senare tillfälle. Det är ofta bra att börja träna en ny aktivitet i fem minuter men om barnet ser ut att tycka om det kan man utöka tiden tills barnet visar att det är trött. Det är viktigt att hela tiden vara i fysisk kontakt med barnet och observera hur hen mår.

4.1.G och H

När barnet kan stå, uppmuntra hen att börja gå. Låt barnet stå ansikte mot ansikte med en person som stöttar barnet genom att hålla hen i händerna eller under armarna.

Låt barnet stå på dina fötter och gå tillsammans, med era ansikten mot varandra. Barnet kommer att känna rörelsen i fötterna och hela kroppen och lära sig hur benen rör sig tack vare den fysiska och nära kontakten med dig. Repetera aktiviteten många gånger. Börja med korta stunder och öka vartefter och var uppmärksam på barnets känslomässiga uttryck. Om barnet har hörselrester kan det vara bra att sjunga samtidigt för att göra upplevelsen roligare. Testa också att röra fötterna i takt med musiken.

4.1.I Ansikte mot ansikte är en bra position som främjar kontakten mellan barnet och dess partner. Här visar partnern barnet hur det kan gå baklänges.

4.1.J Var fysiskt nära barnet när ni är ute och går så att barnet känner hur din kropp rör sig. Då kommer barnet att veta när du stannar, när du rör dig och åt vilket håll du går. Det gör att hen känner sig säker.

4.1.K Barnet kan hålla dej i handen...

4.1.L ...runt handleden eller...

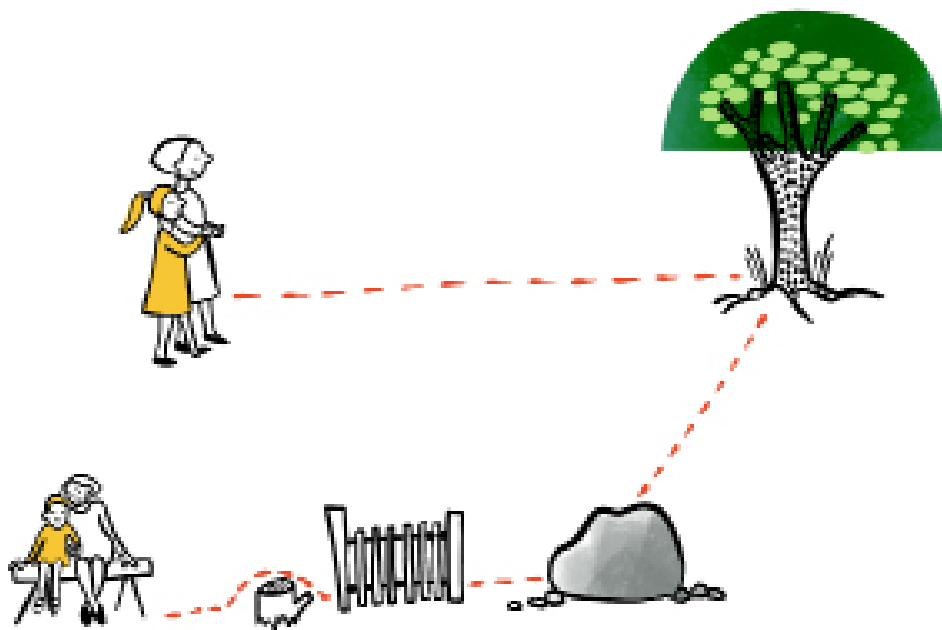

4.1.M ...i ditt finger, eller...

4.1.N ...om din arm. Låt barnet välja det som känns bekvämt och tryggt för hen.

4.2 ORIENTERINGSPUNKTER – ATT HITTA RÄTT I OMGIVNINGEN

4.2.A Låt barnet bli bekant med en bestämd runda i omgivningen. Gå den, tillsammans, många gånger, så att barnet känner igen vägen. Gå i raka linjer och se till att alla går exakt samma väg. En liten, liten variation kan skapa förvirring.

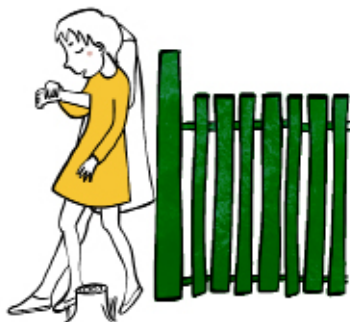
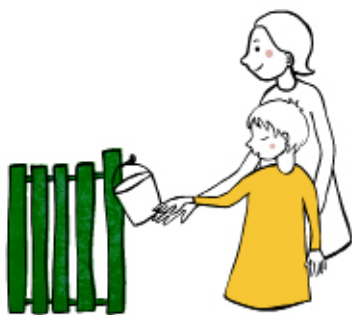
Orienteringspunkterna kan bestå av ett träd, en byggnad, ett staket, en stor sten eller något annat. Det viktiga är att de är intressanta för barnet och inte flyttas. Målet är att barnet ska kunna röra sig självständigt.

4.2.B Lägg din hand under barnets och låt barnet följa din hand till det som du vill visa.

Utforska tillsammans. Ta god tid på er.

Ta **inte** tag i barnets hand eller handled och placera den på föremål. Låt alltid barnet välja om hen vill följa din hand, som ligger underst, eller inte.

4.2.C Visa barnet olika kännetecken, orienteringspunkter, längs vägen. Det kan vara ett träd, en sten på marken, ett staket eller annat som finns i omgivningen.

5 Aktiviteter i vardagen

DET VI GÖR varje dag är viktigt av många skäl. För det första handlar många av aktiviteterna om grundläggande mänskliga behov: mat, dryck, att vara ren och ha det rent omkring sig. För det andra är de viktiga för att de upprepas, ibland flera gånger varje dag. Därför är de välkända för barnet och utgör en viktig del av dagen. De kan ge barnet en känsla av att klara av saker och ting. Dessutom är många av vardagens aktiviteter taktila upplevelser. Exempelvis att ta ett bad, smörja in sig med lotion eller äta och dricka. Allt detta sker på olika delar av barnets kropp och är därmed högst verkliga erfarenheter som erbjuder goda möjligheter att etablera och behålla kontakt med barnet. Bilderna är bara några exempel för att visa vad ett barn med dövblindhet är kapabelt till.

Med rätt stöd kommer barnet att utveckla sina förmågor genom att delta i de dagliga aktiviteterna i hemmet. Barnet kommer att utvecklas genom att göra saker tillsammans med någon. Ett barn som varken ser eller hör kommer att vara tvungen att lära sig aktiviteterna genom att använda sin känsel, lukta och röra på olika saker.

5.A Låt barnet vara med i alla aktiviteter och gör dem tillsammans. Barnet får dels uppleva att det finns någon annan som "gör precis som jag", dels tillgång till dig och till olika samtalsämnen, upplevelser och miljöer. Småprata gärna om vad ni gör under tiden.

5.B Genom att ha taktill kontakt med barnet kan man lära ut olika saker. Hela tiden gäller det att anpassa sig till barnets tempo, försöka göra saker på ett så roligt och spännande sätt som möjligt och aldrig tvinga barnet. Gör saker på samma sätt varje gång. Det underlättar både lärande och rumsuppfattning (spatial förmåga).

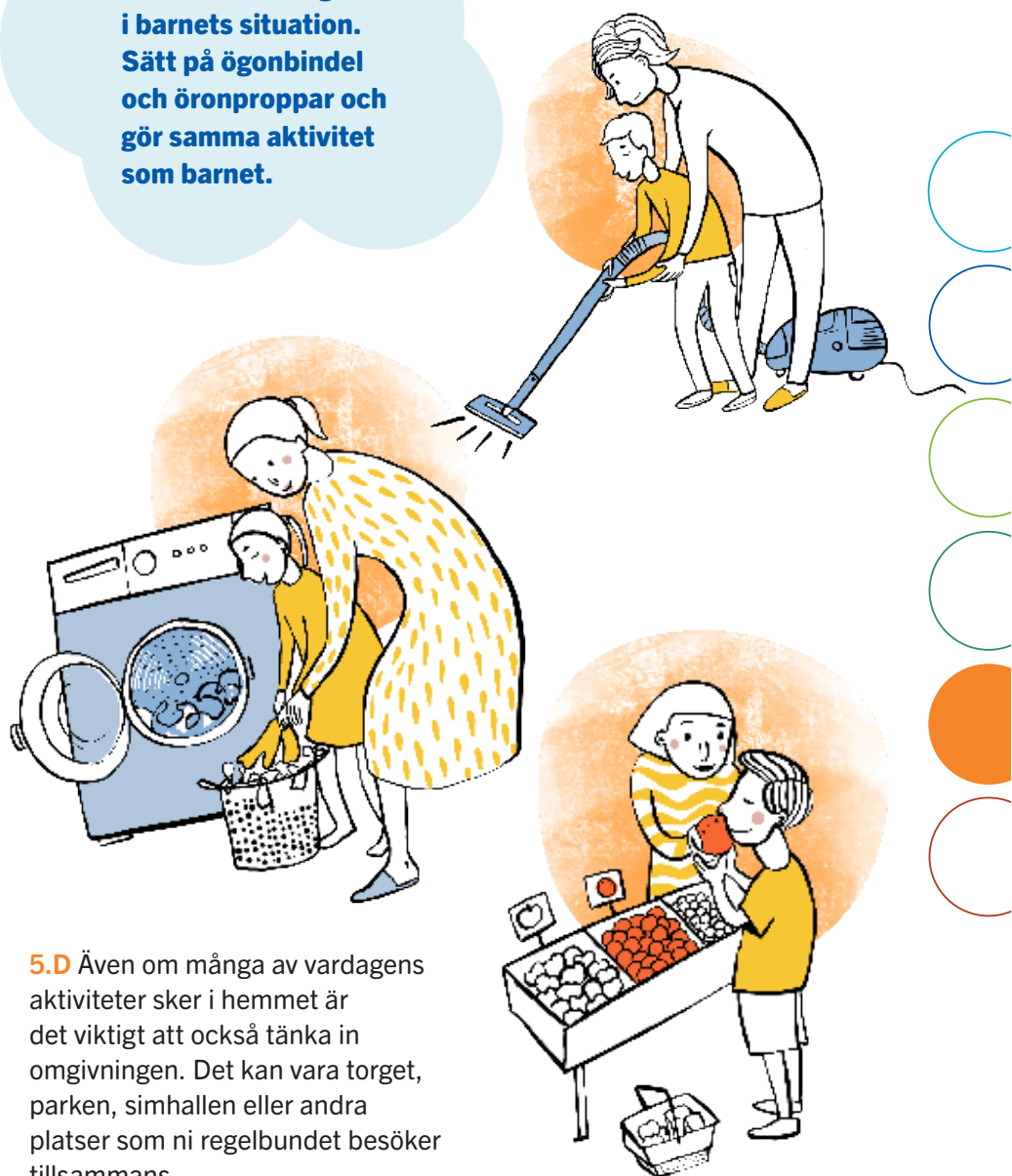
5.C När ni förbereder en måltid eller dukar, kom ihåg principen om talar- och lyssnarhänder. Växla mellan att barnet håller saken medan föräldrahanden lyssnar och att föräldern håller saken medan barnet har sin hand i lyssnarposition. På det här sättet kan ni kommunicera om de olika sakerna. När den vuxne utför aktiviteten kan barnet lyssna och när barnet gör aktiviteten bekräftar den vuxne med sin hand i lyssnarpositionen.

När ni dukar tänk också på det här med att lära sig hitta i köket. Alla saker ska stå på samma plats och dukningen måste göras på samma sätt varje gång för att barnet ska förstå och kunna göra detta själv.

När ni tvättar, sopar golvet och så vidare, glöm inte principen med lyssnar-talarhänder.

Det är alltid bra att försöka sätta sig in i barnets situation. Sätt på ögonbindel och öronproppar och gör samma aktivitet som barnet.

5.D Även om många av vardagens aktiviteter sker i hemmet är det viktigt att också tänka in omgivningen. Det kan vara torget, parken, simhallen eller andra platser som ni regelbundet besöker tillsammans.

6 Lek

BARN MED DÖVBLINDHET behöver, precis som alla andra barn, social kontakt med syskon och vänner. Var tillsammans med barnet i alla aktiviteter och erbjud hen att leka tillsammans med andra. Då får barnet upplevelser med hela kroppen och tillgång till vännerna, samtalen och omgivningarna.

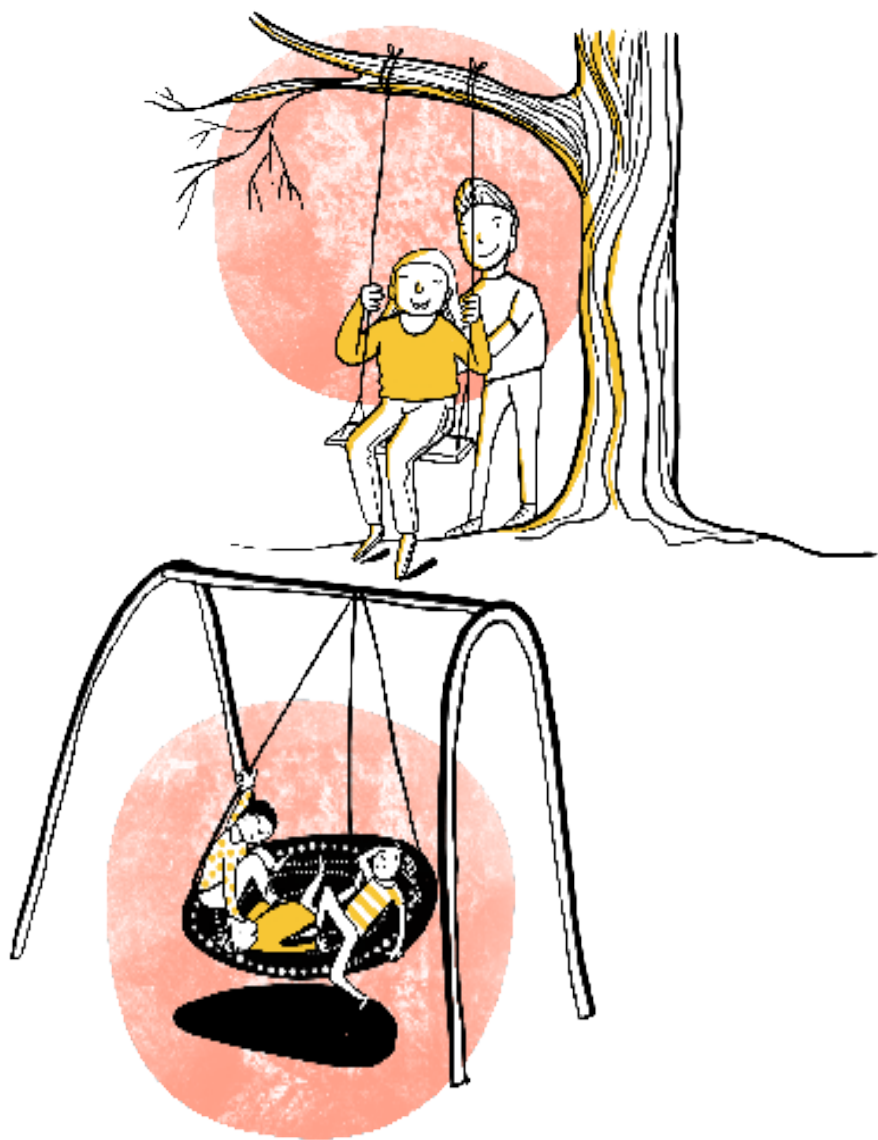
Det är viktigt att barnet får pröva på olika typer av aktiviteter. Här följer en rad exempel.

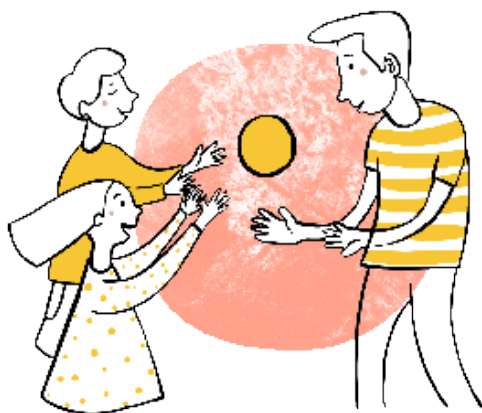
6.A Att gå eller dansa på led, som bilden visar, är en bra aktivitet för ett barn med dövblindhet som kan känna hur personen framför hen rör sig och kommunicera med denne genom sina händer. Barnet kommer också att kunna ta emot information från personen bakom sig.

6.B Att ha kul tillsammans i lekar med fysisk kontakt, som i övre bilden, är ett framgångsrecept för barnets utveckling. Genom att fötterna nuddar varandra, som i den undre bilden, skapas ett slutet rum som hindrar bollen från att rulla iväg när man skickar den mellan sig. Barnet kommer att känna den andra personen genom fötterna och känna bollen när den kommer i kontakt med hens ben.

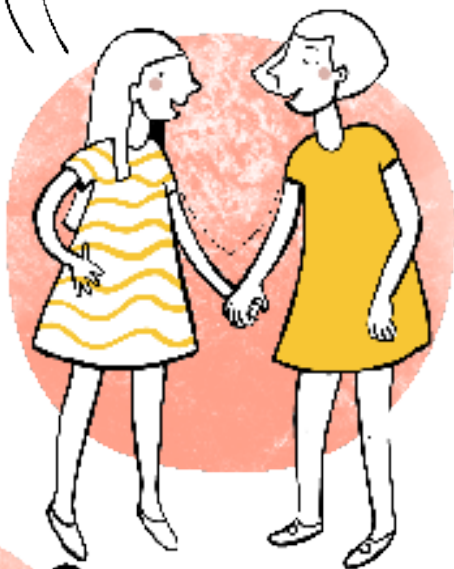

6.C En del barn med dövblindhet tycker om att gunga, andra känner sig otrygga och vill inte göra det. Det är viktigt att se till att barnet känner sig tryggt och har fysisk kontakt med den som stöttar. Det kan vara bra att börja med att barnet sitter i någons knä eller att man gungar tillsammans i en stor gunga.

6.D Här leker man tillsammans med bollen. Barnet med dövblindhet har fysisk kontakt med en av kompisarna och kastar tillsammans med denne bollen till den tredje.

6.E Flickorna håller varandra i händerna och svänger med armarna fram och tillbaks så som man gör i leken Bro bro breja.

6.F Barnen har fysisk kontakt när de utforskar trumman som inte bara åstadkommer ljud utan också vibrationer. Det här är en rolig lek som också tränar imitation och turtagning genom att rytm och tempo varieras.

Egna anteckningar

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Hur gör man? Det är kanske den vanligaste – och viktigaste! – frågan för alla som möter barn med en kombinerad syn- och hörselnedsättning eller dövblindhet. Det gäller framför allt om funktionsnedsättningen har utvecklats före språkutvecklingen.

”Med kroppen som redskap” är ett försök att göra det komplicerade både begripligt och lättillgängligt. Alla människor kommunicerar. De flesta med hjälp av syn och hörsel, men en del måste göra det via kroppen och det taktila sinnet. Det betyder bland annat att man själv, som anhörig, lärare eller annan stödperson, måste vara fysiskt nära. Har man inte fysisk kontakt kan barnet uppleva att ingen är där.

Genom mängder av konkreta bilder och exempel visar boken hur det går till att skapa och bibehålla kontakt, umgås, leka och utveckla kommunikation. Inte minst genom att delta i vardagens alla aktiviteter. Det kan vara allt från att laga mat tillsammans till att kunna röra sig självständigt i omgivningen.

Budskapet i den här boken är att kommunikation alltid är möjlig. Vi hoppas att den ska bidra med ny kunskap, komma till nytta och inspirera både personal, anhöriga och andra personer i barnets omgivning.